

ной категорией, которая исследовалась многими современными учеными, кроме того, каждый автор по-своему трактует данное понятие. Выяснено, что единство понимания сущности толерантности современными учеными заключается в том, что данный феномен в основном рассматривали как личностную черту; качество отношений между людьми; способность принимать различия другого человека, уважать право других быть такими, какие они есть.

Ключевые слова: толерантность, межличностные отношения, человеческие отношения, терпимость.

HISTORICAL-PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE DEFINITION «TOLERANCE»

O.B. Borzyk

Abstract. The article deals with the issue of tolerance in the works of foreign and Ukrainian researchers in historic ontogeny, through the prism of different scientific fields and from the point of view of numerous scientific approaches and aspects. It is found out that the phenomenon of “tolerance” is a complex multi-aspect interdisciplinary category, studied by many modern scholars. Moreover, each author interprets the definition in a different way. The unity of understanding the essence of tolerance by modern researchers is established to be the following: the phenomenon of tolerance is mainly considered as a personal trait; a feature of the relations between people; an ability to understand individual differences, to respect the right of others to be as they are.

Keywords: tolerance, interpersonal relationships, human relations, liberality.

УДК 377.36:7-057.87:37.035:316.46

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ВИХОВАННЯ АДАПТИВНОГО СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

О.В. БОРТНІКОВА, здобувач кафедри педагогіки,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

E-mail: bortnikova@meta.ua

Анотація: У статті розкривається сутність та висвітлюються особливості застосування методологічних підходів виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Враховуючи специфіку та особливості такої вікової і соціально-професійної групи молоді як студенти училищ культури і мистецтва дібрано та обґрунтовано відповідні підходи виховання, а саме: акмеологічний, аксіологічний, антропологічний, культурологічний, особистісно-діяльнісний, синергетичний, системний, ситуаційний і цивілізаційний.

Ключові слова: методологічні підходи виховання, адаптивний стиль лідерства, студенти училищ культури і мистецтва, акмеологічний підхід, аксіологічний підхід, антропологічний підхід, культурологічний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, синергетичний підхід, системний підхід, ситуаційний підхід, цивілізаційний підхід.

Актуальність (Introduction). В умовах сьогодення Україна інтегрується у європейський і світовий культурний простір. У цивілізованій Європі панують високі політичні, економічні, правові стандарти, функціонує високотехнологічне виробництво, існує високий рівень матеріального забезпечення і добробуту громадян, динамічно розвивається мистецтво і культура. Оскільки Україна взяла курс на входження до співтовариства передових, цивілізованих народів Старого континенту, то це вимагає забезпечення перебудови багатьох сфер життя. Насамперед, йдеться про збереження нашої національної і культурної ідентичності в умовах глобалізації та світової інтеграції. Для цього суспільству потрібні фахівці в галузі культури і мистецтва з розвиненим адаптивним лідерським стилем, здатні згуртовувати художні і мистецькі колективи, фокусувати їх творчу енергію і спрямовувати у русло культурного і духовного збагачення українського народу. Під адаптивним лідерським стилем ми розуміємо не тільки здатність до домінування та вивищення суб'єкта серед собі подібних за ознакою орга-

нізаторських можливостей, а й уміння адекватно ситуації застосовувати найефективніший стиль побудови взаємовідносин з групою, стимулювати, кооперувати і координувати зусилля її членів.

Потреба виховання у студентів лідерського стилю є особливо актуальною в умовах кризи моральних цінностей, прагматизації міжособистісних відносин, девальвації високих ідеалів добра, краси, істини справедливості, чесності і порядності, самовідданого служіння людям і Батьківщині. Таке виховання має здійснювати на сучасній, науково обґрунтованій методологічній базі основу якої складають методологічні підходи. Виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв слід здійснювати на адекватно дібраних методологічних підходах, що відображають специфіку підготовки фахівців у галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Розвиток лідерського потенціалу особистості був предметом дослідження багатьох учених, як зарубіжних так і національних: А.Адлера, К.Аргіса, Е.Богардуса, Е. Берна, Р. Бояциса, А. Вендова, В.Врума, Н. Белякової, В. Гончарова, Е.Ейнарсена, О. Євтіхова, М. Кетс де Вріса, Р.Кеттела, Т.Кучмарські, С. Кучмарські, В. Каширіна, Е. Лук'янчикова, Е. Маккі, О. Маковського, А.Маслоу, О. Романовського, О. Скрипнікова, та інших. В останні роки, з'явився цілий ряд дисертаційних досліджень дотичних до нашої теми: таких авторів як: Д. Алфімов, О. Василькова, О.Косенчук, Ю. Краценко, О.Маковський, Н. Мараховська, В.Мороз, А.Семенов, Р.Сопівник, Г.Тітова, В. Ягоднікова та ін.

Мета (Purpose) дослідження полягає у доборі та обґрунтуванні сучасних підходів, адекватних професійним вимогам виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва.

Методи (Methods). У процесі нашого дослідження були використані: аналіз, синтез наукової літератури присвяченої методології у галузі педагогіки, виховання, розвитку лідерського потенціалу особистості; індукція, дедукція, традукція для побудови умовиводів щодо підходів виховання адаптивного стилю лідерства, узагальнення матеріалів, що проливають світло на проблеми реалізації методологічних підходів у вихованні адаптивного стилю лідерства.

Результати (Results). Під методологією розуміють базові засади дослідження, систему теоретичних знань, що відображає зв'язок досліджуваного феномену зі способами отримання інформації про нього. Інколи, методологією визначають як вчення про метод. Методологія має філософський, загальнонауковий та конкретно-науковий рівні. Філософський рівень – це філософські системи, у координатах яких розглядаються досліджувані явища. Загальнонауковий рівень – це матеріалістична діалектика, та теорія пізнання (епістемологія), яка стосується усіх наук. Конкретно науковий рівень методології, у нашому контексті, – це педагогічні теорії, підходи, принципи та методи науково-педагогічного пізнання, дослідження, вивчення предметів і явищ педагогічної реальності. Коли йдеться про таке поняття як підхід, то мають на увазі шляхи пізнання оточуючої дійсності. Знаходимо й інші визначення досліджуваного поняття: думка, погляд, з позиції якої розглядається об'єкт; напрям у науці, дослідженнях; сукупність єдино спрямованих за змістом принципів і методів, які не виходять за рамки підходу [1]. Нас цікавитимуть підходи до виховання. У педагогічній науці підхід трактують як тактичні прийоми (І.Волощук) [2, с. 51], напрями пізнання (С.Харченко) [3, с.5], сукупність прийомів, методів, форм, засобів впливу на вихованця (О.Сидорнеко) [4, с. 40]; спосіб вивчення досліджуваного педагогічного явища (І.Бех) [5, с. 256]. Директор інституту проблем виховання НАПН України І.Бех, підкреслює, що поняття «підхід» об'єднує найбільш загальні положення, систему приписів, правил (принципів) на основі яких відбувається виховання особистості [6, с. 554]. Під підходами ми будемо розуміти точку зору, певний погляд, сукупність теорій, принципів і методів за допомогою яких здійснюється виховний вплив на студента училища культури і мистецтв.

Існує безліч підходів виховання особистості майбутнього фахівця у галузі культури і мистецтв. Але нас у більшій мірі цікавитимуть ті зі них, що відображають специфіку майбутньої професії та стосуються реалізації лідерського потенціалу особистості студента училища культури і мистецтв Найперший і найважливіший такий підхід, який інтегрує сукупність елементів у єдине ціле з тісним функціональним зв'язком є системний підхід. Його розробкою займалися різні учені (П. Анохін, А. Арсеньєв І. Бех, О. Глузман, Ф. Корольов Б. Ломов,

Б. Лихачов, Л. Новикова, С. Садовський, Г. Серіков, С.Харченко, Ю. Шабанова, Е. Юдін та інші). В Українському педагогічному словнику підкреслюється, що *системний підхід* – це напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Система виховання адаптивного стилю лідерства студентів у училищах культури і мистецтва має включати різні структурні елементи що пов'язані функціональною єдністю. Елементами такої системи є усі компоненти виховного процесу (мета та зміст навчання і виховання студентів; методологічні підходи; форми, методи, прийоми і засоби виховання студентів училищ; педагогічні умови виховання студентів училищ культури і мистецтв; конкретний результат – молодший спеціаліст у галузі культури і мистецтва із високим і середнім рівнем розвитку адаптивного стилю лідерства; суб'єкти виховання (педагоги, наставники, органи студентського самоврядування; діагностичний інструментарій та механізми контролю і корекції результату щодо вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва). Використання інтегрованого потенціалу поєднаних однією метою та функціями елементів системи з високою долею ймовірності забезпечить належний ефект досягнення виховних завдань. Реалізувати цей підхід у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва можна за допомогою методу моделювання коли створюється графічний двійник методичної системи виховання відповідного психологічного утворення. Це дозволяє врахувати усі елементи виховного процесу, забезпечити їх функціональну єдність.

Близьким до системного підходу є *синергетичний підхід* у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Синергетика (від гр. *synergos* – спільно діючий) є сучасною теорією спільної дії (Г. Хакен, І. Пригожин, С. Курдюмов, І.Лутай) [7, с. 46] й акцентує увагу на узгодженій взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого. Синергетичний підхід інтегрує два начала: те, що організовує і те що розмиває контури організації. Важливою особливістю синергетичного підходу є нелінійність розвитку системи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, тому розвиток особистості це непряма залежність від педагогічних впливів, а можливість, яка може бути реалізованою в одному з цілого спектру варіантів. Виховна система розглядається як самоорганізуюча система що докорінно відрізняється від раціональної, технократичної закритої системи, у якій процес є керованим. Синергетичний підхід у вихованні досліджуваного нами психологічного утворення відбувається у системах відкритого типу, де має місце постійний обмін енергією чи інформацією коли система самостійно організовується, автономно розвивається [8, с. 812-813]. При такій відкритій синергетичній системі можливі різні варіанти розвитку. У цьому зв'язку важливими будуть семінари з підвищення педагогічної майстерності, де має місце обмін досвідом педагогів, керівників художніх колективів, кураторів студентських груп, викладачів предметників училища, батьків студентів, у тому числі з використанням інформаційного середовища, комп'ютерних технологій, кіберпростору та інше. У рамках синергетичного підходу, коли йдеться про міжособистісну взаємодію передбачається спільний вплив на процес виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ, при якому єдність зусиль потужніша за вплив кожного окремо взятого елемента.

Ситуаційний підхід дозволить нам розглядати досліджуваний феномен на міждисциплінарному рівні, використовуючи інструментарій менеджменту, як науки про управління. Авторами ситуаційної теорії є Г.Персон, Р.Стогділл, Т.Хілтон, П.Хартлі, Ф.Фідлер, Р.Блейк і Дж.Моутон. Даний підхід базується на припущенні, що стиль лідера залежить від ситуації, у яку потрапляє група чи індивід. Індивід висувається на роль неофіційного керівника завдяки наявності якостей найбільш затребуваних у конкретній ситуації, що дозволяє ефективно вирішувати значимі для групи завдання. У 1928 році Г.Персон [9, с. 50-54] зазначив, що кожна ситуація визначає ті особливі якості, які необхідні лідеру для ефективних дій у нових умовах і якості індивіда (здатність до оперування стилями), які в певній ситуації можуть бути визначені як найбільш відповідні для завоювання домінуючих позицій, є продуктом досвіду (навчання і виховання людини в попередніх ситуаціях) [10, с.23-24]. З огляду на це змістом виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв має бути передача студентам знань про існуючі стилі лідерства: авторитарний, демократичний, відсторонений (К.Левін); стиль зорієнтований на виконання завдання, стиль зорієнтований на побудову відносин (Ф.Фідлер); управління в стилі «страх перед бідністю», управління в стилі «заміського

клубу», управління в стилі «влада – підпорядкування»; стиль «менеджмент завдань»; стиль «групове управління» (Р.Блейк і Дж. Моутон); параноїдальний, демонстративний, компульсивний, депресивний і шизоїдний стилі (Д.Ольшанський); управління в стилі командира, агресора, ухлянта, догоджальника, актора, реалізатора (Д.Белл) та ніші.

Акмеологічний підхід (походить від грецького «акме» – вища ступінь, квітуча сила, найкраща пора, зрілість). Термін «акмеологія» уведений до наукового обігу 1928 року Н. Рибніковим [11]. Чільними представниками науки, які розробляли впровадження цього підходу у педагогіку і виховання стали К. Абульханова, А.Бодальов, В.Бранський І.Зязюн, В.Деркач, Н.Кузьміна, Л.Лаптев, С.Пожарський та інші). Акмеологічний підхід у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв важливий у контексті нашого дослідження з огляду на те що ним ставиться акцент на досягненні вихованцем на кожному із етапів його розвитку найвищої точки, «квітучої пори», коли особистість максимально розкривається, реалізує свій потенціал та отримує необхідну їй інформацію, інтериоризує загальнолюдські, національні та професійні цінності, засвоює уміння і навички застосування різних стилів управління і лідерства. З огляду на це, оволодіння студентом знаннями про стилі лідерства, здатність ними оперувати та застосовувати адекватно до ситуації що склалась можна вважати певним «акме» у розвитку майбутнього фахівця у галузі культури і мистецтва. Крім того, такий фахівець, щоб не тільки бути керівником художнього колективу, а і його лідером, має досконало оволодіти предметною областю за спеціальністю і спеціалізаціями («Народні інструменти», «Оркестрові духові та ударні інструменти», «Спів», «Хорове диригування», «Теорія музики», «Музичне мистецтво естради (інструменталісти)», «Народне пісенне мистецтво» та інші) на теоретичному і практичному рівнях бути готовим до професійної діяльності, відзначатись сформованими патріотичними якостями, ціннісним світоглядом, високим рівнем освіченості і культури.

Аксіологічний підхід (від грец. αξια – цінність) розробниками якого є К.Абульханова-Славська, І.Бех, Л.Божович, Ю.Бойчук, О.Вишневський, М. Рокіч, С.Рубінштейн, В.Франкл, Г.Шевченко, Е.Шпранглер [12]. У рамках означеного підходу цінності розглядаються як значущі для людини предмети і явища дійсності, як надання переваги певним життєвим змістам, смислові універсалії вистраждані людством вибіркове ставлення до дійсності [13]. Поняття «аксіологія» було введено до обігу французьким філософом П.Лапі (1902 р.) і позначало галузь філософії, яка досліджує ціннісну проблематику. Саме ж поняття «цінність» використовувалось ще Аристотелем, проте в обіг було введено у 60-х рр. ХХ століття німецькими філософами В.Віндельбандом та Г.Ріккертом [14, с. 151]. У контексті нашого дослідження виховання адаптивного стилю лідерства розглядається як процес у ході якого студент училища добровільно обирає цінності, що пов'язані із провідним становищем у групі, відносинами домінування-підлеглості, відповідальної залежності (А.Макаренко) лідерством та лідерськими стилями, засвоює їх, переводить у внутрішній світ, робить особистим надбанням. Інтериоризовані цінності стають якостями особистості вихованця, а від так виявляються у соціально спрямованій поведінці, його діяльності з позиції лідера, здатності застосовувати відповідно до ситуації найоптимальніший стиль впливу на членів колективу. У зміст методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва закладається науково обґрунтована система цінностей, що пов'язана з лідерством і культурним розвитком українського суспільства.

Антропологічний підхід (І. Аносов, Б. Бім-Бад, О. Огурцов, А. Фірсова, М. Швед) у контексті нашого дослідження спрямовує увагу суб'єктів виховної роботи на обумовленість становлення особистості особливостями природи людини, як індивіда, що належить до класу ссавців, виду «Homo sapiens» що має основні потреби в їжі, одязі, безпеці, визнанні і повазі (А.Маслоу). З огляду на це теорія і методика виховання розглядається як інтегральна наука, що при формуванні особистості спирається на дані психології, фізіології, генетики, антропології, історії, етики, естетики та інших наук про людину і її діяльність. Відомо, що сам К.Ушинський фундаментальну працю свого життя присвячену педагогіці назвав «Людина як предмет виховання, або досвід педагогічної антропології» [15].

Антропологічний підхід базується на таких принципах: сталість, інваріантність фундаментальних родових якостей людини як істоти біологічної, соціальної і розумової (духовної), що споконвічно володіє волею; універсальність людини, єдності людського роду і незалежно

від етнічних, расових, соціальних, географічних і інших відмінностей, рівноправності всіх людей; невід'ємності природних прав людини, їх пріоритету стосовно принципів устрою, законів і діяльності держави. Важливо підкреслити, що антропологічний підхід вимагає не обмежуватися вивченням впливу соціального середовища чи розумної, раціональної мотивації, виявляти й ірраціональні, інстинктивні, біологічні й інші мотиви поведінки людей, обумовлені людською природою [16].

Важливим індикатором антропологічного підходу у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв є їх творча діяльність, а точніше її результат – культура, яка виявляється не тільки у набутих професійних знаннях, знаннях в галузі лідерології, а й креативності у доборі способів впливу на послідовників, плодах творчої діяльності. Так, А. Кравченко зауважує, що за допомогою «системи переконань і цінностей, які виражені через відповідну мову, пісні, танці, звичаї, традиції, манери поведінки, упорядковується життєвий досвід, регулюється взаємодія спілкування» [17, с. 32]. Усі культурні надбання людини завдячують своєю появою вихованню. Лідер за своєю суттю є висококультурною людиною, має індекси у сфері обраної діяльності вищі середньостатистичних (В.Паретто). З огляду на це, засвоєння і відтворення студентом культурних надбань людства й українців мають бути вищі середньостатистичного рівня, бо лідер – це особистість яка протистоїть масі за ознакою творчості (Г.Лебон).

Близьким до антропологічного підходу є *культурологічний підхід* (В.Аніщенко, М. Бастун, І.Бех, Ю. Бойчук, Р. Гришкова, І. Колмогорова, О. Падалка, Г.Шевченко та інші). Культурологічний підхід враховує, що студент училища культури і мистецтв формується як особистість у культуровідповідному середовищі, проявляє свою здатність до культурного саморозвитку і самовизначення, розвиває власну індивідуальність у системі координат визначених культурних цінностей [18]. Культурологічний підхід у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв спрямовує зусилля виховних впливів на засвоєння студентом професійної та управлінської культури, лідерських навичок і звичок поведінки, умінь застосування адекватних стилів лідерського впливу на послідовників (членів художніх колективів). За допомогою культурологічного підходу для студентів училищ культури і мистецтв створюється культуро-розвивальне середовище, у якому людина виступає повноправним суб'єктом культури, Відповідно до цього підходу саме культура розглядається як всезагальний чинник і духовно-практична основа розвитку особистості. Культурологічний підхід у контексті виховання потребує створення адекватного виховного простору, однією з форм якого має бути особистісно-розвивальне середовище, яке І. Бехом таркується як особливий науково організований соціум, який відрізняється від звичайного середовища вищими за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення [5, с.616-617].

Цивілізаційний підхід (від лат. *civilis* – громадський, державний). У радянський період панував так званий формаційний підхід, який випливав з марксистського вчення про класову сутність держави основою якої є економічні, виробничі відносини. У незалежній Україні на зміну формаційному прийшов новий цивілізаційний підхід (А.Тойнбі, О.Шпенглер, Дж. Сорос). Його основою стало поняття «цивілізація», що трактується як територіальне утворення, до якого входять держави, країни як частини цілого. У вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва будемо притримуватись цивілізаційного підходу при якому розвиток людини залежить не тільки від економічних факторів, способів виробництва, рівня розвитку продуктивних сил, а й способу життя спільноти, релігії, культурних особливостей європейської цивілізації [19;20, с. 9].

Особистісно-діяльнісний підхід (І. Бех, Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонтєв Н. Олексєєв, А. Петровський, К. Платонов, В. Серіков, І. Якиманська та інші). Застосуванням цього підходу у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв забезпечується врахування інтересів, потреб студента його вподобань індивідуально-психологічних особливостей і на цій основі забезпечується його залучення до різних видів соціально-корисної діяльності, як активності спрямованої на перетворення людиною самої себе та оточуючого світу. Цей підхід відкриває широкі можливості для самовиховання на основі рефлексії. Коли студент училища порівнює себе із «Я-ідеальним» – зразком лідерської

поведінки, високої майстерності у підборі стилів взаємодії з оточенням та спрямовує свою активність на самозміну у бік ідеалу та зміну оточуючого світу [5, с.154-156]. Роль наставника у процесі становлення адаптивного стилю лідерства майбутнього фахівця у галузі культури і мистецтва зводиться до педагогічного супроводу на паритетних із студентом засадах.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, науковий підхід до виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв об'єднує найбільш загальні положення, систему приписів, правил (принципів), які враховують особливості студентів училищ культури і мистецтва, як специфічної соціально-професійної групи у галузі. Серед підходів нами виділено, обґрунтовано і показано способи реалізації у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва такі: системний (включає різні структурні елементи, що пов'язані функціональною єдністю у роботі спрямованій на виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв; синергетичний (виховна система розглядається як соціальна система відкритого типу, де має місце постійний обмін енергією чи інформацією, коли система самостійно організовується, автономно розвивається); ситуативний (базується на припущенні, що стиль лідера залежить від ситуації, у яку потрапляє група чи індивід); акмеологічний (ставить акцент на досягненні вихованцем на кожному із етапів його розвитку найвищої точки, «квітучої пори»); аксіологічний (коли студент училища добровільно обирає цінності, що пов'язані із провідним становищем у групі, відносинами домінування-підлеглості, відповідальною залежністю, лідерством та лідерськими стилями, за своєю їх, переводить у внутрішній план, робить особистим надбання); антропологічний (особистість студента розглядається з урахуванням родовидових ознак, виховання адаптивного стилю студента базується на даних різних наук про людину); культурологічний (спрямовує зусилля виховних впливів на засвоєння студентом професійної та управлінської культури, лідерських навичок і звичок поведінки, умінь застосування адекватних стилів лідерського впливу на послідовників – членів художніх колективів); цивілізаційний (при якому розвиток людини залежить не тільки від економічних факторів, способів виробництва, рівня розвитку продуктивних сил, а й способу життя спільноти, релігії, культури); особистісно-діяльнісний (цей підхід відкриває широкі можливості для самовиховання на основі рефлексії, коли студент училища порівнює себе із «Я-ідеальним» – зразком лідерської поведінки, високої майстерності у підборі стилів взаємодії з оточенням та спрямовує свою активність на самозміну у бік ідеалу та зміну оточуючого світу.

Список використаних джерел

1. Підхід. Вікісловник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Підхід>
2. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка: експериментальне видання / Іван Степанович Волощук. – К., 2006. – 107 с.
3. Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях України: монографія / за ред. С.Я.Харченка; Держ. заклад. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. – 488
4. Сидоренко О.Л. Модернізація системи виховання українського студентства / О.Л. Сидоренко // Мультіверсум. Філософ. альманах: Зб. наук. пр. / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – Х., 2001. – Вип. 19. – С. 31-37.
5. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. - Чернівці: Букрек, 2015 - 840 с.
6. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І.Д.Бех. – Т. 2. – Чернівці : Букрек. – 2015. – 640 с.
7. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. пособие для студ. высш. Учеб. заведений. – 2-е изд., стер / В.И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 208 с.
8. Енциклопедія освіти / НАПН України / головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Сопівник Р.В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів : [монографія] / Р.В.Сопівник. – К.:«ЦП «Компринт», 2012. – 500 с.

10. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства : теория и практика / Евтихов О. В. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с.
11. Заикин В. Г. Краткий акмеологический словарь [Электронный ресурс] / Заикин В. Г. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/870/word/akmeologija>
12. Сопівник Р.В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. – 2015 - . Вип. 2 (65). – С. 164-173.
13. Духовно-культурні цінності студентської молоді: монографія / Т.Л.Антоненко, М.В.Безугла. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. – 254 с.
14. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Методологія та організація науково-педагогічних досліджень : підручник. – К.: ЦП «Компринт», 2016. – 491 с.
15. Ушинський К.Д. Человек как предмет воспитания (опыт педагогической антропологии) // Собр. соч.: В 11 т. - М., 1950. - Т. 2. - С. 483.
16. Антропологічний метод. Управління людським ресурсом. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/16520205/menedzhment/antropologichniy_metod
17. Кравченко А. И. Введение в социологию : Учебное пособие. / Кравченко А. И. – М. : Новая школа, 1995. – 144 с.
18. Бастун М. Культурологічний підхід в освіті як засіб соціалізації особистості майбутнього педагога / М. Бастун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. – 2012. – Вип. 6. – С. 61–64.
19. Шафер Д.П. Культурная личность: монография / Д.Пол Шафер; [пер с англ.яз. творческого коллектива НИИ духовного развития человека ВНУ им. В.даля: М.В.Безуглая, Е.В.Бессмертная, А.Л.Кудинова и др.; под. ред. Г.П.Шевченко]. – К.: Изд-во «Педагогична думка», 2017- 76 с.
20. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник – К.:ЦП «Компринт», 2015. – 236 с.
21. Шинкарук Л.В. Конструювання кластеру особистісних якостей бізнес лідера: зарубіжний і національний досвід / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2016. – Вип.239. – С. 286-292.

References

1. Pidkhid. Wikislovnnyk. [Approach. Wiktionary]. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Pidkhid>
2. Voloshchuk, I. S. (2006) Osnovy naukovykh doslidzhen. Pedagogika: eksperimentalne vydannia [Principles of scientific research. Pedagogy: Experimental Edition]. K.107.
3. Kharchenko, S.Ya. (2016) Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedagogichnykh doslidzhenniakh Ukraini: monohrafiia [System approach in modern pedagogical research in Ukraine: monograph]. Starobilsk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». 488.
4. Sydorenko, O.L. (2001) Modernizatsiia systemy vykhovannia ukrainskoho studentstva [Modernization of the education system of Ukrainian students]. Mulytversum. Filos. Almanakh. 19. 31-37.
5. Bekh, I. D. (2015) Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti [Selected scientific works. Parenting]. 1. Chernivtsi: Bukrek. 840.
6. Bekh, I.D. (2015) Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti [Selected scientific works. Education of the person]. 2. – Chernivtsi : Bukrek. 640.
7. Zahvazynskiy, V., Atakhanov, R. (2005) Metodolohiya y metody psykholohopedagogicheskoho yssledovaniya [Methodology and methods of psycho-pedagogical research]. 2-е yzd., ster. M.: Yzdatelskiy tsentr «Akademiya». 208.
8. Kremen, V.H. (2008) Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. K. : Yurinkom Inter. 1040.
9. Sopivnyk, R.V. (2012) Vykhovannia liderskykh yakostei studentiv ahrarynykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Education of the leadership qualities of students of agrarian higher educational institutions]. K.: «TsP «Komprynt». 500.
10. Evtykhov, O. V. (2007) Stratehyy y pryemy lyderstva : teoriya y praktyka [Strategies and methods of leadership: theory and practice]. SPb. : Rech. 238.

11. Zazykyn, V. H. Kratkyi akmeolohycheskyi slovar [A brief acmeological dictionary] Rezhym dostupu : <http://vocabulary.ru/dictionary/870/word/akmeologija>
12. Sopivnyk, R.V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable landmarks of existentialism in the context of personal development]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyk. 2 (65). 164-173.
13. Antonenko, T.L., Bezuhla, M.V. (2017) Dukhovno-kulturni tsinnosti studentskoi molodi [Spiritual and cultural values of student youth]. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny. 254.
14. Luzan, P.H., Sopivnyk, I.V., Vyhovska, S.V. (2016) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific and pedagogical research]. K.: TsP «Kompynt». 491.
15. Ushynskiy, K.D. (1950) Chelovek kak predmet vospytanyia (opyt pedahohycheskoi antropolohyy) [Man as a subject of upbringing (experience of pedagogical anthropology)]. Sobr. soch.: T. 2. M. 483.
16. Antropolohichniy metod. Upravlinnia liudskym resursom. [Anthropological method. Human resource management]. http://pidruchniki.com/16520205/menedzhment/antropologichniy_metod
17. Kravchenko, A. Y. (1995) Vvedenyie v sotsyolohiyu [Introduction to sociology]. M.: Novaia shkola. 144.
18. Bastun, M. (2012) Kulturolohichniy pidkhid v osviti yak zasib sotsializatsii osobystosti maibutnoho pedahoha [Culturological approach in education as a means of socializing the personality of the future teacher]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka Psykholohiia. Pedahohika. Sotsialna robota. 6. 61–64.
19. Shafer, D.P. (2017) Kulturnaia [Cultural identity]. K.: Yzd-vo «Pedahohichna dumka». 76.
20. Shynkaruk, V. D., Sopivnyk, R. V., Sopivnyk, I.V. (2015) Teoriia ta istoriia sotsialnoho vykhovannia v zarubizhnykh krainakh (dlia studentiv napriamu pidhotovky «Sotsialna pedahohika») [Theory and history of social education in foreign countries (for students of the direction of preparation «Social pedagogy»)]. K.: TsP «Kompynt». 236.
21. Shynkaruk, L.V. (2016) Konstruiuvannia klasteru osobystisnykh yakostei biznes lidera: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [Designing a cluster of personal qualities of a business leader: foreign and national experience] NUBiP Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». K.: Milenium, 239. S. 286-292

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ВОСПИТАНИЯ АДАПТИВНОГО СТИЛЯ ЛИДЕРСТВА СТУДЕНТОВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА

О.В. Бортникова

Аннотация. В статье раскрывается сущность и освещаются особенности применения методологических подходов воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства. Учитывая специфику и особенности такой возрастной и социально-профессиональной группы молодежи как студенты училищ культуры и искусства подобраны и обоснованы соответствующие подходы воспитания, а именно: акмеологический, аксиологический, антропологический, культурологический, личностно-деятельностный, синергетический, системный, ситуационный и цивилизационный.

Ключевые слова: методологические подходы воспитания, адаптивный стиль лидерства, студенты училищ культуры и искусства, акмеологический подход, аксиологический подход, антропологический подход, культурологический подход, личностно-деятельностный подход, синергетический подход, системный подход, ситуационный подход, цивилизационный подход.

METHODOLOGICAL APPROACHES OF EDUCATIONAL ADAPTIVE STYLE LEADERSHIP OF STUDENTS OF SCHOOLS CULTURE AND ARTS

O.V. Bortnikova

Abstract. The article reveals the essence and highlights the peculiarities of the application of methodological approaches to the upbringing of the adaptive leadership style of students in the schools of culture and art. Taking into account the specifics and peculiarities of such an age and socio-professional group of young people as the students of the colleges of culture and art, appropriate approaches to upbringing have been selected and substantiated: namely,

acmeological, axiological, anthropological, culturological, personality-activity, synergetic, systemic, situational and civilizational.

Keywords: *methodological approaches of upbringing, adaptive leadership style, students of art and culture schools, acmeological approach, axiological approach, anthropological approach, culturological approach, personality-activity approach, synergetic approach, system approach, situational approach, civilizational approach.*

УДК 378.663

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І. М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: i_butsyk@ukr.net

Анотація. У статті здійснено аналіз стану й рівня теоретико-методологічної розробки питань формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів аграрного профілю та результатів їх практичного впровадження у закладах вищої освіти, охарактеризовані загальні проблеми формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю (проблеми в управлінні освітою, змісті навчання, методиках навчання, у професійній педагогічній діяльності викладачів, у мотивації студентів), встановлено низку суперечностей.

Ключові слова: *дослідницькі компетентність, система, методична система, методика навчання, інженер аграрного профілю.*

Актуальність (Introduction). Сучасна освітня ситуація, що склалася в Україні, далека від світових тенденцій розвитку аграрного виробництва, машинобудування та провідної світової інженерної освіти. Причиною такої ситуації стали економічні процеси, що спричинили занепад вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, відсутність інвестицій в технологічне зростання виробництва у більшості підприємств та господарств. В останнє десятиліття наша держава перетворилася на «споживача» готових, завезених із-за кордону, технологій та сільськогосподарської техніки. За такої ситуації аграрні заклади вищої освіти переорієнтували свою діяльність у напрямі підготовки фахівців – експлуатаційників техніки, які працюють з певними технологіями у сільськогосподарському виробництві. Але, вітчизняне сільське господарство все частіше зіштовхується з низкою інженерно-технічних викликів виробництва, що породжує гостру потребу в компетентних інженерних кадрах, здатних ефективно виконувати професійну діяльність. А, отже, зазначене спрямовує наше дослідження у бік здійснення аналізу стану професійної підготовки інженерів для агропромислового виробництва в закладах вищої освіти, який дозволить з'ясувати суперечності й невирішені питання у формуванні дослідницької компетентності.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). На сьогодні наукова теорія багата на різноманітні дослідження у межах вирішення проблеми набуття особистістю дослідницьких здатностей. У роботах С. Акімова, Г. Лобової розглядаються методичні системи формування дослідницьких здатностей. Теоретичні аспекти професійної підготовки інженерних кадрів розглядають у своїх дослідженнях О. Антонов, І. Берзкіна, Т. Білоусова, І. Битинас, В. Головка, О. Джеджула, С. Зелінський, Г. Красильникова, Я. Крупський, М. Лазарєв, І. Мархель, О. Романовський, О. Сільчук, І. Федосова, Д. Чернишова, М. Шубас; проблеми підготовки технічних і інженерних кадрів для агропромислового виробництва піднімаються в роботах І. Блозви, М. Бондар, О. Вощевської, Н. Головиної, О. Дьоміна, Н. Івановського, І. Колоска, О. Кошука П. Лузана, В. Лукача, В. Манька, Ю. Нагірного, Л. Павлюк, В. Рябця, І. Угринюка та ін. Проте у зазначених працях здебільшого не вирішується проблема формування дослідницької компетентності інженерів аграрного профілю.

Певні вирішення проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх інже-